

# Akut vattenläcka i Återvändsgränd



L2010:586

Kv Brödraklostret 27

Skänninge stad

Mjölby kommun

Östergötlands län

Johan Levin

## Tekniska och administrativa uppgifter

Fastighet/område	Kv Brödraklostret 27 (Återvändsgränd 6)
Stad	Skänninge
Kommun	Mjölby
Län och landskap	Östergötland
Lämningsnummer	L2010:586
Koordinatsystem	SWEREF 99TM
Höjdsystem	RH 2000
Mätteknik	RTK-GPS
Typ av undersökning	Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning
Lst dnr	431-7289-2024
Lst handläggare	Claes Theliander
ÖM dnr	0124/24
ÖM projektnummer	002455
KMR uppdragsnummer	202400624
Uppdragsgivare	Länsstyrelsen Östergötland
Kostnadsansvarig	Lars Strandberg
Projektledare	Johan Levin
Biträdande projektledare	-
Personal	-
Rapportansvarig	Johan Levin
Fältarbete/fältarbets tid	2024-05-07
Totalt undersöktes	Ca 8 m <sup>2</sup>
Foto	Ja
Fynd	Nej
Analys	-
ÖM Intrasis nr	-
Grafik	Johan Levin
Renritning	Johan Levin
Grafisk form	Johan Levin

Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands museum.  
Upphovsrätt: om inget annat anges gäller Creative Commons licens CC BY.  
Villkor på <http://creativecommons.org/licenses/by/2.5/se>

# Åkut vattenläcka i Återvändsgränd

## Innehåll

Sammanfattning .....	2
Inledning .....	4
Områdesbeskrivning och tidigare arkeologiska undersökningar .....	4
Det historiska kartmaterialet .....	7
Syfte och Metod .....	7
Undersökningsresultat .....	7
Referenser .....	9
Bilaga 1. Ritning .....	10

*Omslagsbild: Schaktet i kv Brödraklostret 27. Foto mot söder, Johan Levin, ÖM.*

**ÖSTERGÖTLANDS MUSEUM**  
ARKEOLOGI OCH BYGGNADSVÅRD

Box 232 • 581 02 Linköping • 013 - 23 03 00 • [www.ostergotlandsmuseum.se](http://www.ostergotlandsmuseum.se)

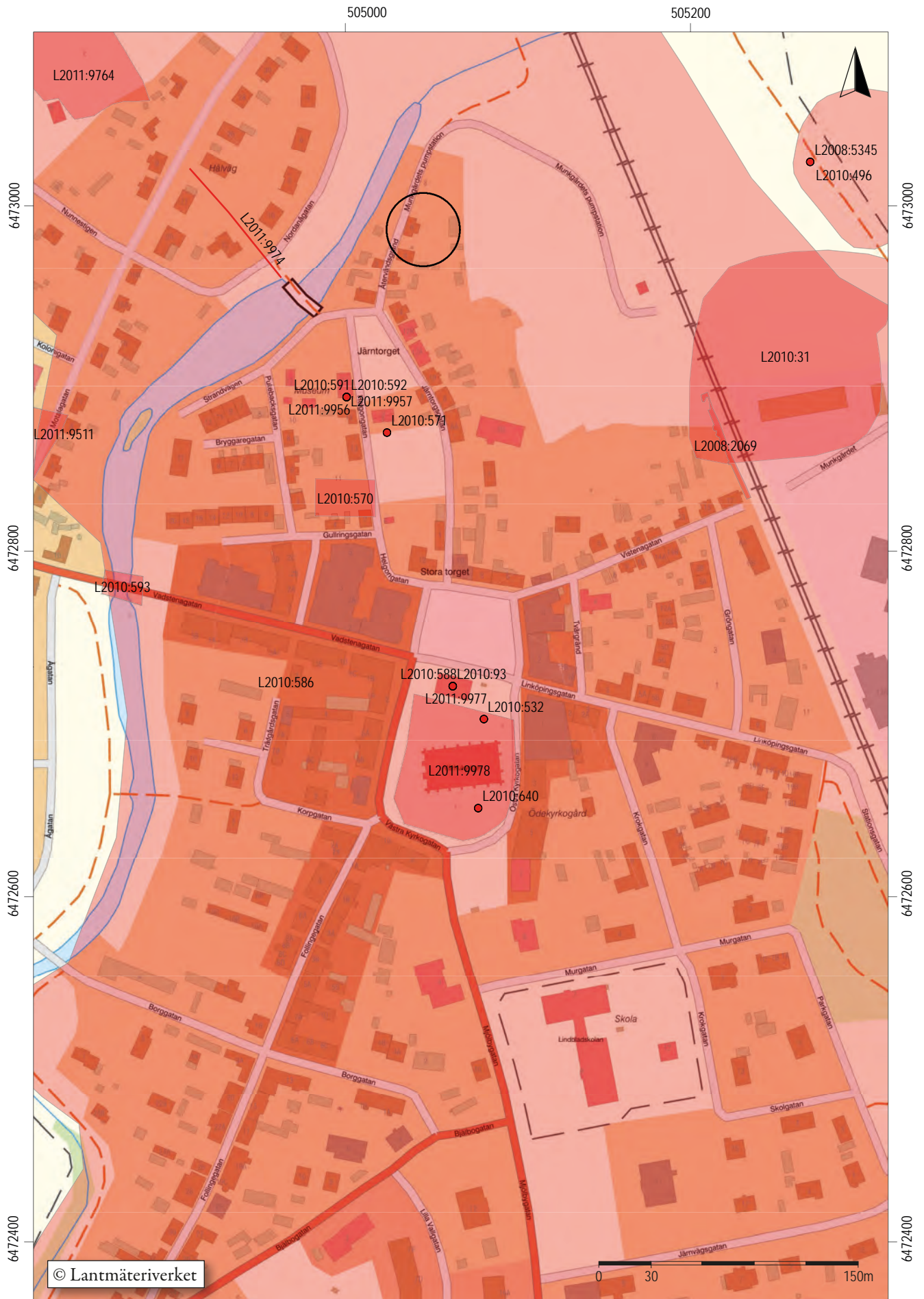
## Sammanfattning

Den 7:e maj 2024 utförde Östergötlands museum en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning inom fastigheten Brödraklostret 27 i Skänninge, inom Skänninges medeltida och historiska stadsområde (L2010:586, stadslager). Arbetet utfördes på uppdrag av Länsstyrelsen Östergötland med anledning av schaktning för akut byte av vattenledning. Schaktningsövervakningen omfattade ett schakt om sammanlagt ca 8 m<sup>2</sup> med en bredd om ca 0,60 m och ett djup om 1,30 m.

Vid arbetet påträffades fornlämning i form av kulturlager och en möjlig syllstensrad alternativt stenmur. Kulturlagret framkom på ett djup om ca 0,35 m, hade en mäktighet om ca 0,60–0,70 m och bestod av mörkt brunsvart sandig silt med inblandning av kol, tegelkross, kalkbruk och djurben samt enstaka spik, glas och yngre rödgods.

Johan Levin  
antikvarie





Figur 2. Utdrag ur topografiska webbkartan med det aktuella undersökningsområdet och fornlämningar markerade. Skala 1:3 000.

## Inledning

Den 7:e maj 2024 utförde Östergötlands museum en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning inom fastigheten Brödraklostret 27 i Skänninge, inom Skänninges medeltida och historiska stadsområde (L2010:586, stadslager). Arbetet skedde på uppdrag av Länsstyrelsen Östergötland och efter muntligt beslut. Arbetet föranleddes av schaktning för att åtgärda en akut vattenläcka. För de arkeologiska kostnaderna svarade Lars Strandberg. Ansvarig för fält- och rapportarbete var Johan Levin.

## Områdesbeskrivning och tidigare arkeologiska undersökningar

Den aktuella gatan Återvändsgränd ligger inom kv Brödraklostret i den nordöstra delen av Skänninges medeltida stadskärna (L2010:586), strax intill det gamla vadvärdet över Skenaån. Återvändsgränd ligger i det sk *Kulturreservatet* med kulturhistoriskt intressanta byggnader från 1700-talet och framåt. Ur ett arkeologiskt och kulturhistoriskt perspektiv rör vi oss här i mycket intressanta kvarter. Intilliggande Järntorget betraktas som en gammal marknadsplats med dateringar som går tillbaka till vikingatid-tidig medeltid och en tidig bebyggelse har sannolikt varit belägen i området runt denna marknadsplats. Strax intill låg Allhelgonakyrkan (Hasselmo 1983).

Nära Återvändsgränds mynning i Järntorgsgatan, utanför kv Brödraklostret 12 och 14, påträffades 1960 bland annat grundmurar till ett medeltida stenhus, se figur 3 (Lindahl 1960).

Inom den aktuella fastigheten kv Brödraklostret 27 utfördes 1990 en antikvarisk kontroll inför nybyggnation av ett garage. Schaktdjupet var då 0,3–0,4 m och inga kulturlager berördes av arbetet (Feldt 1990a).

I kv brödraklostret 7–8 utfördes 1990 en arkeologisk förundersökning vid vilken man påträffade kulturlager, med en mäktighet om 0,3–0,6 m, samt möjliga rester efter en nedbruten grundmur (Feldt 1990b).

År 1991 gjordes en arkeologisk undersökning på den plats där Återvändsgränd mynnar ut i Järntorget, d v s strax söder om nu aktuella schakt, se fig 4. I schaktet påträffades, under raseringsmassorna från ett medeltida stenhus (samma stenhus som Lindahl påträffat 1960), ett människoskelett, in situ. Skelettet låg inte i anslutning till någon känd kyrkogård. Förutom detta dokumenterades även jordlager som innehöll rester efter ett bronsgjuteri (Hörfors 1991).

I samband med arkeologiska undersökningar på och intill Järntorget har bl a skelett, byggnadslämningar och kulturlager påträffats. Lämningarna har daterats till järnålder och framåt, dock med tyngdpunkten förlagd till medeltid (Hasselmo 1996, Feldt 2001).

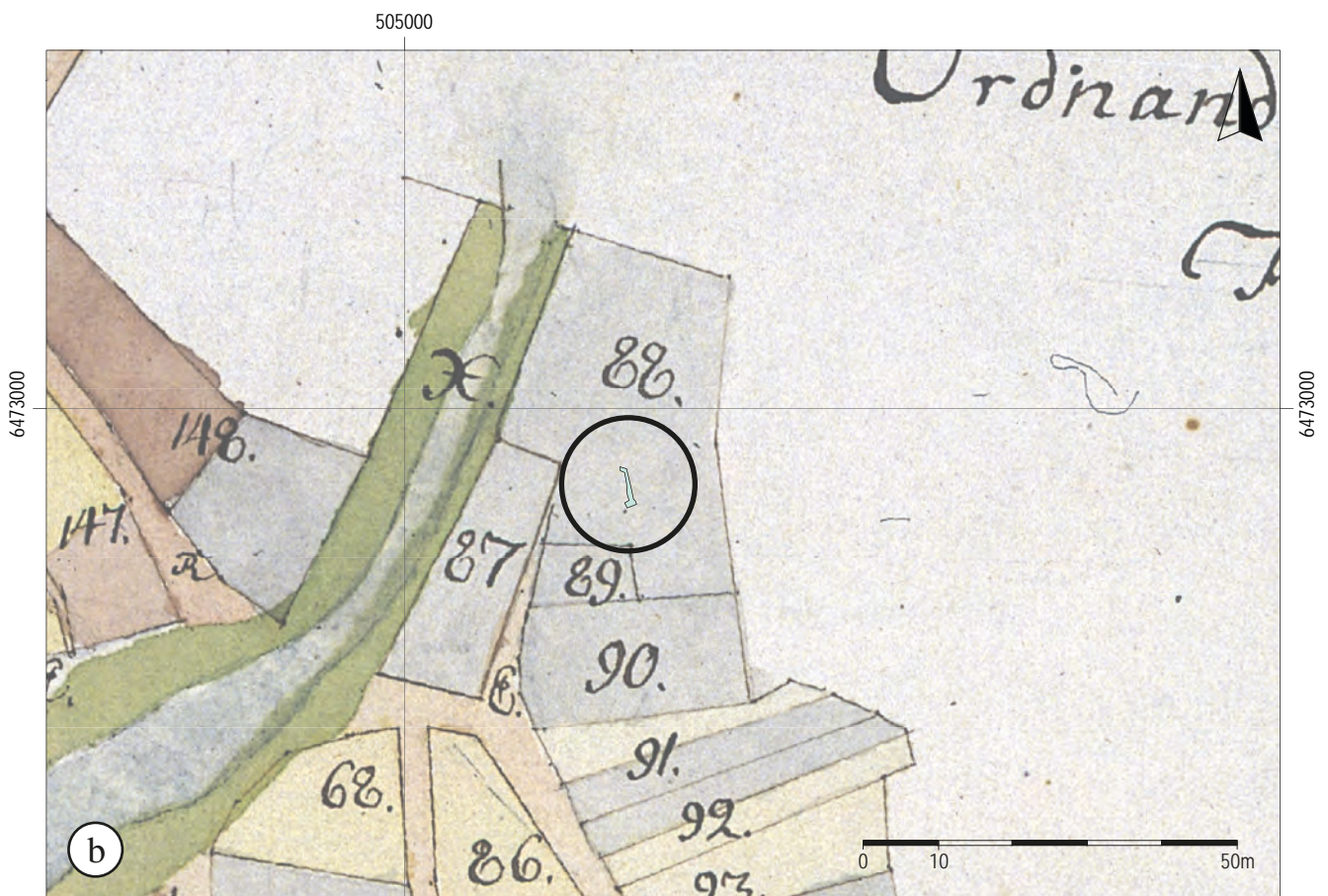
Även tomtmark inne i kvarteret har varit föremål för arkeologiska undersökningar, bl a i den intilliggande fastigheten kv Brödraklostret 4 söder om aktuellt undersökningsområde. Här dokumenterades bl a lager ner till ett djup om 1 m under markytan. Inget av lagren kunde emellertid säkert föras till medeltid, snarare pekade fyndmaterialet på en datering till 17–1800-tal (Ohlsén 2009).

Ca 70 m öster om det aktuella undersökningsområdet ligger den sk *Biskopsholmen*, vilken varit platsen för en befäst gård som tillhört biskopen i Linköping. Biskopsholmen har undersökts vid flera tillfällen. Vid en forskningsundersökning 2006 påträffades grunden till en 8x8m stor tegelbyggnad, en nedgrävning som tolkats som en vallgrav och rester av gjuteriverksamhet. Vid undersökningar 2009 påträffades bl a raseringsmassor från en tegelbyggnad och skiftesverkskonstruktioner som ingått i en konstruerad holme i Skenaån på vilken biskopsborgen uppförts. Flera av skiftesverkskonstruktionerna kunde dateras till 1270 (Stibéus 2012 med anför litteratur).



Figur 3. Schaktning i Järntorgsgatan 1960. I schaktet ses den påträffade husgrunden. Bakom avspärrningen ses början på Återvändsgränd. Foto mot norr, L. Niklasson.





Figur 5a och b. Rektifierade kartor från 1713 (a) och 1795 (b) med det aktuella schaktet markerat. Skala 1:1 500.



## Det historiska kartmaterialet

På 1713 års karta över Skänninge (LMS D98-1:5) finns tre tomter (nr 9, 10 och 11) utlagda längs med den östra sidan av Återvändsgränd. Det aktuella schaktet är beläget inom den tomt (nr 13) som återfinns i änden av Återvändsgränd och som brukades av borgare till kålodling. Även vid 1700-talets slut har tomten samma funktion, på 1795 års karta står om tomten (där nr 88) *Åtskillige kåltomter donerade* (LMS Akt D98-1:8, mätning 1795 Bengt Berger).

Det är dock värt att poängtera att det historiska kartmaterialet från 1700-talet representerar Skänninges utsträckning efter närmare 300 år av stagnation och tillbakagång i samband med Vadstenas tillväxt under senmedeltid. De arkeologiska undersökningar som genomförts under 2000-talet har kunnat påvisa betydande lämningar från tidig medeltid/medeltid utanför den historiska stadsgränsen.

## Syfte och Metod

Syftet med den arkeologiska undersökningen var att, i första hand, undvika att fornlämning skadades i samband med arbetsföretaget. Om detta inte kunde undvikas skulle fornlämningen, med ett vetenskapligt arbetssätt undersökas och dokumenteras.

Den arkeologiska undersökningen utfördes som en schaktningsövervakning varvid framkomna lämningar handgrävdes och beskrevs. Schaktningen skedde med en mindre grävmaskin. Dokumentationen skedde genom digital inmätning, beskrivning, fotografering och sektionsritning. Inga föremål tillvaratogs och inga analyser utfördes. Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands museum.

## Undersökningsresultat

Schaktningsövervakningen omfattade ett schakt om sammanlagt ca 8 m<sup>2</sup> med en bredd om ca 0,60 m och ett djup om 1,30 m. Snarare än att försöka lokalisera och reparera vattenläckaget beslöts att en ny kortare anslutning skulle grävas och läckaget helt kringgås. Vid arbetet påträffades fornlämning i form av kulturlager och en möjlig syllstensrad alternativt stenmur. Kulturlagret framkom på ett djup om ca 0,35 m, hade en mäktighet om ca 0,60–0,70 m och bestod av mörkt brunsvart sandig silt med inblandning av kol, tegelkross, kalkbruk och djurben samt enstaka spik, glas och yngre rödgods. Lagret tolkas som påfört, med en ungefärlig

datering till 17–1800-talet, och tyckes överensstämma med lager påträffade i grannfastigheten kv Brödraklostret 4 år 2002 (se fig 4).

Syllstensraden/stenmuren framkom på ett djup om 0,50–0,80 m och utgjordes av ett, ställvis två, skift med glest lagd otuktad natursten, utan spår av bruk, de flesta ca 0,20–0,30 m diameter men enstaka större. Bredden på stenraden kunde inte fastställas eftersom den delvis försvann in i västra schaktkanten, men den tycks löpa i närmast nord-sydlig riktning. Inga fynd påträffades som kan ge något ungefärlig datering av stenraden, men mindre koncentrationer av kol och förmultnat trä i toppen av anläggningen kan antyda att det snarare rör sig om en syllstensrad än en mur av annat slag. Inte heller det historiska kartmaterialet har kunnat ge någon indikation på vad för slags funktion konstruktionen kan ha haft och den korrelerar inte med någon känd ägogräns eller dylikt. Den påträffade stenraden dokumenterades och togs bort. Den orörda undergrunden framkom på ett djup om ca 1,25 m.



Figur 6. Den möjliga syllstensraden delvis framrensad. Foto mot söder, Johan Levin, ÖM.



Figur 6. Plan med schakt, anläggningar och profil markerade. Skala 1:200.

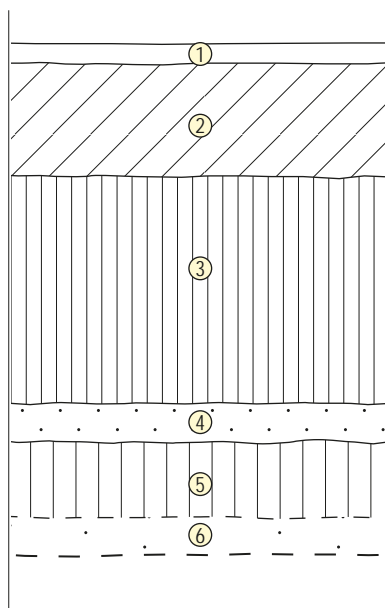
## Referenser

- Feldt, A-C. 1990a. *Antikvarisk kontroll, kv Brödraklostret 27, Skänninge*. Östergötlands länsmuseum. Rapport 1990.
- Feldt, A-C. 1990b. *Arkeologisk förundersökning, kv Brödraklostret 7-8/Järntorgsgatan, Skänninge*. Östergötlands länsmuseum. Rapport 1990.
- Feldt, A-C. 2001. *Järntorget och Järntorgsgatan*. Östergötlands länsmuseum. Rapport 2001:93.
- Hasselmo M. 1983. *Skänninge*. Medeltidsstaden 40. Riksantikvarieämbetet och Statens Historiska Museer. Stockholm.
- Hasselmo, M. 1996. *Järntorgsparken*. Riksantikvarieämbetet, Rapport UV Linköping 1996:24.
- Hörfors, O. 1991. *Arkeologisk förundersökning, Ågatan/ Vadsstenagatan och Återvändsgränd 1 och 6, Skänninge stad*. Östergötlands länsmuseum. Rapport 1991.
- Lindahl, A. 1960. *Järntorgsgatan*. Östergötlands museum topografiska arkiv.
- Ohlsén. M.2009. *Kv Brödraklostret 4*. Östergötlands museum. Rapport 2009:57.
- Stibéus, M. 2012. *Biskopsholmen i Skänninge – skifteskonstruktioner från 1270*. Riksantikvarieämbetet, Rapport UV Linköping 2012:192.

## Kartmaterial

- Lantmäteristyrelsens arkiv (LMS)  
LMS D98-1:5 Skänninge stad, tomtmätning. 1713. Matias Sundvall.
- LMS Akt D98-1:8 Skänninge stad, mätning. 1795. Bengt Berger.

## Bilaga 1. Ritning

C465  
mot V

1. Grästorv
2. Mörkt brun, grusig matjord med inblandning av kulturjord.
3. Mörkt brunsvart, sandig silt med måttligt med kolstänk, tegelkross och kalkbruk.  
Enstaka djurben (sågade), spik och planglas.
4. Beige grovsand.
5. Gråbrun, siltig sand med otydlig kontaktyta mot undergrunden.  
Tolkning: ursprunglig markhorisont.
6. Gulbeige sandig silt (undergrund).







Den 7:e maj 2024 utförde Östergötlands museum en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning inom fastigheten Brödraklostret 27 i Skänninge, inom Skänninges medeltida och historiska stadsområde (L2010:586, stadslager). Arbetet utfördes på uppdrag av Länsstyrelsen Östergötland med anledning av schaktning för akut byte av vattenledning. Schaktningsövervakningen omfattade ett schakt om sammanlagt ca 8 m<sup>2</sup> med en bredd om ca 0,60 m och ett djup om 1,30 m.

Vid arbetet påträffades fornlämning i form av kulturlager och en möjlig syllstensrad alternativt stenmur. Kulturlagret framkom på ett djup om ca 0,35 m, hade en mäktighet om ca 0,60–0,70 m och bestod av mörkt brunsvart sandig silt med inblandning av kol, tegelkross, kalkbruk och djurben samt enstaka spik, glas och yngre rödgods.

ISSN 1403-9273

Rapport 2024:33